

Domstol, politi, universitet og høiskole etter 25. september 1940.

100187

Av

Tønsberg Blad 15/4-1948

direktør Lorentz Vogt

I

Ennu savner det norske folk opplysning om forholdene i okkupasjonstiden. De avgjørende dokumenter holdes tilbake, hvis de ikke er forsvunnet. Resultatet er, at der dannes uten kunnskap og følelsesbetonet. Man glemmer forholdene som de var og ser alt gjennom etterkrigsbriller.

De avgjørende dokumenter til bedømmelse av situasjonen er administrasjonen er administrasjonsrådets papirer, departementenes brev og og sirkulærer, de forskjellige nevnders protokoller, brev m. v.

Nærværende forfatter har tidligere i «Tønsbergs Blad» offentliggjort en del dokumenter som til da var holdt tilbake. De tør ha gitt et annet inntrykk enn det publikum i almindelighet har hatt anledning til å få av situasjonen.

Nedenstående utfyller innen en enkelt sektor, hvad tidligere er offentliggjort i «Tønsbergs Blad»: Fylkesmannen i Oslo og Akershus.

Oslo, den 12. november 1940.

FORTROLIG

Innenriksdepartementet har den 31. f. m. tilskrevet mig således:

«I forordning av 7. oktober 1940 — som er kunngjort i Verordnungsblatt for 25. s. m. og som er gitt gyldighet fra samme dag — har Reichskommissar für die besetzten norwegischen Gebiete bestemt:

1. Enhver propaganda til fordel for det norske kongehus eller et medlem av dette er forbudt.
2. Den som driver eller tar skritt til å iverksette propaganda til fordel for det norske kongehus eller et medlem av dette i tale, bilde eller skrift eller på lignende måte, straffes med tukthus inntil 3 år eller med fengsel, dertil kan pengebot legges. For rettsforfølgningen innsettes særdomstoler.

Departementet vil med dette innskjerpe nødvendigheten av at denne forordning blir etterfulgt i enhver henseende. Departementet pålegger hr. fylkesmannen å føre det nøieste tilsyn med at så skjer, såvel personlig som gjennom embeds- og tjenestemenn som er underlagt hr. fylkesmannen. Ingen overtredelse av forordningen tillates å passere upått. Uten hensyn til person eller overtredelsens omfang skal det øieblikkelig gripes inn og undersøkelser iverksettes.

Om de tilfelle som måtte inntreffe blir det å gi melding til Innenriksdepartementet ledsaget av nærmere opplysninger om de faktiske forhold og forfølgninger som måtte være truffet. Departementet treffer bestemmelse om påtale.

Undlatelse av å gripe inn i saker som det her tales om, vil lede til de strengeste forholdsregler overfor vedkommende tjenestemann.

Hvilket herved meddeles.

I. E. Christensen.

Som det vil sees er dette skrevet datert 12. november 1940 eller én måned og 17 dager etter 25. september.

Fylkesmann Christensen sender Innenriksdepartementets (Hagelins) ordre videre — vistnok uten noen tilslutning men også uten avstandstagen. Det må formodes, at de øvrige fylkesmenn har optrådt på tilsvarende måte. Under alle omstendigheter vilde det være av interesse å få kopier av de enkelte ekspedisjoner. En fylkesmann er ikke et postbud, som viljelst ekspederer videre, hvad et departement under nazistisk ledelse stikker ham i hånden. Han er landets høyeste administrative embedsmann under regjeringen. Han ekspederer på eget ansvar. Når fylkesmann Christensen og formentlig de fleste av hans kolleger har ekspedert den citerede skrivelse er det, fordi de på det tidspunkt alle forhold tatt i betraktning — har funnet det riktig. De har iallfall funnet at deres forbliven i stillingen var av så stor verdi at de burde medvirke ved nevnte oversendelse.

I dag tar saken sig ilde ut. Men man må være klar over, at fylkesmann Christensens ekspedisjon var i pakt med de sirkulærer som blev utsendt fra departementene underskrevet eller paraferert av gode jøssinger i ledende embedsstillinger, med høyesteretts dom av 25. oktober 1940, med kirkens sløfning av konge og kongehus i kirkebønnen. Det var også Høyesteretts opfatning, at man skulde holde det gående til man blev direkte angrepet. Herom uttalte Paal Berg i plenum så sent som 19. november 1940:

«Hadde vi grepet inn straks etter 25. september vilde aksjongrunnla-

get været mer abstrakt. Nu derimot (Der var skjedd et direkte angrep på rettsordningen) har vi for oss et konkret tilfelle. Nu må vi ta affære.» (Ferdinand Schjelderups bok: Norges kamp for retten).

Den samme opfatning — at man skulde holde det gående — deltes også av universitetet og den tekniske høiskole i Trondheim. I professor Seips bok «Hjemme og i fiendeland» heter det fra et i oktober 1940 avholdt møte:

«Rektor Fredrik Vogt fra Norges tekniske høiskole kom til oss da og vi blev enig om, at vi skulde søke vårt grunnlag i Haagkonvensjonen, arbeide lojalt under det kommissariske okkupasjonsstyre så lenge det ikke kreves noe, som er i strid med folkeretten og går imot fedrelandets interesser.» (Formulert av Vogt 4. oktober.)

Denne linjen prøvet vi å holde, vi vilde så langt som mulig verge universitetet, vi vilde ikke selv ta offensen og vi vilde prøve å holde konfliktstoff borte. Men vi var også klar over at det kunne bli nødvendig å la det komme til et brudd. Det gjaldt ikke for enhver pris å holde universitetet gående. Dette var kollegiet og fellesutvalget enige om, og vi fikk full opplutning om denne linjen. Funksjonærer og studenter viste også stor disiplin og hjelp til å undgå konflikter.» (Bogens side 121—122).

Den linje som fremgår av ovenstående var: Lojalitet mot det kommissariske styre, ro, orden, disiplin — ingen utæskende optreden. Man vilde fortsatt bygge på Haagreglene. Man står ikke her overfor spørsmålet om Olsen eller Persen sviktet den nasjonale front — men overfor en bevisst politikk ledet av Høyeste-

rett, universitet, høiskole, departementenes høyeste embedsmenn av jøssingklasse, landets fylkesmenn m. v. Også studentene gav sin tilslutning. Men det er klart at denne passive og delvis aktive inngåen for ro og lojalitet måtte komme i strid med den mere pågående nasjonale linje, som begynte å gjøre sig gjeldende særlig innen ungdommen, samtidig med at den var en fortsettelse av administrasjonsrådets kompromisslinje. Mange vil idag si: Men hadde ikke Høyesterett, departementenes embedsmenn, rektor Selp, universitetets kollegium, studentenes fellesutvalg, professor Vogt, fylkesmennene m. v. læst Terbovens tale? Hvordan kunde man gå inn for å arbeide lojalt under det kommissariske styre — det vilde for universitetets og høiskolens verkommende si minister Schancke? Jo ganske enkelt, fordi de hjemmeverende nasjonale norske myndigheter den gang så anderledes på det kommissariske styre enn man nu gjør. Dets opnevneelse var overensstemmende med Haagreglene. Dommen over det fikk avhenge av dets handlinger.

De ledende myndigheters optreden måtte få konsekvenser for embedsmenn og funksjonærer utover landet og i Oslo. Specielt kom hederlige politifolk i en vanskelig stilling. Skulde de følge den parole, som lå i Høyesteretts dom av 25. oktober 1940 om at der av generalpreventive hensyn måtte reageres særlig sterkt overfor den ungdom, som viste en sterk jøssingagressivitet, kunde arrestasjoner ikke undgås. De pågående jøssinger var ikke så lett å stagge — heldigvis vil man si. Et lojalt politi vil alltid følge landets øverste myndigheter, så sant det stoler på disses lovlighet.

Der har vært megen kritikk over politiets holdning etter 25. september. Det er naturlig. Mannen i gaten ser bare, hvad der skjer. Også under fredelige forhold er han tilbøielig til å skjelle ut politiet, når dette ikke gjør annet enn sin plikt. Det er et utslag av den samme noe primitive opfatning som leder til at enkelte mennesker er mindre høflige mot regningsbud og pantefolk.